

20110105203544001

राज्याच्या नागरी भागातील फेरीवाल्यांच्या संदर्भात
राष्ट्रीय फेरीवाला धोरण लागू करण्याच्या दृष्टीने
आवश्यक त्या उपाययोजना करणेबाबत..

महाराष्ट्र शासन
नगर विकास विभाग,
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२
शासन निर्णय क्र. राफेधो-०३०९/प्रक्र.२०/नवि-३४
दि. ०२ मार्च २००९

प्रस्तावना:

केंद्र शासनाच्या नगर विकास व दारिद्र्य निर्मूलन मंत्रालयाने सन २००४ साली नागरी क्षेत्रातील रस्त्यावरील किरकोळ विक्रेत्यांबाबत "राष्ट्रीय फेरीवाला धोरण" तयार करून जाहीर केले आहे. केंद्र शासनाने फेरीवाल्यांसाठी जाहीर केलेले राष्ट्रीय धोरण व ह्या संदर्भातील मा. सर्वोच्च न्यायालयाने वेळोवेळी दिलेल्या मार्गदर्शक सूचना यांची राज्यात प्रभावीरित्या अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने फेरीवाल्यांसंबंधी राज्य शासनाचे धोरण ठरविण्याकामी शासनास सल्ला देण्यासाठी शासन निर्णय बीएमसी २००६/प्रक्र. १०९/नवि-२१, दि. १७ जुलै २००६ अन्वये प्रधान सचिव (नगर विकास) यांच्या अध्यक्षतेखाली एक राज्यस्तरीय समिती स्थापन करण्यात आली.

सिव्हिल अपील क्र. ४१५६-४१५७/२००२ मध्ये दि. १२.२.२००७ रोजी मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार राष्ट्रीय फेरीवाला धोरणातील कलम १०.१ च्या अनुषंगाने राज्य शासनाने राष्ट्रीय फेरीवाला धोरण राज्यात लागू करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक विनियम तयार करावयाचे होते. मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. १२.२.२००७ रोजीच्या आदेशाच्या अनुषंगाने उपरोक्त राज्यस्तरीय समितीने राज्यात राष्ट्रीय फेरीवाला धोरण लागू करण्याच्या दृष्टीने राज्यातील महानगरपालिका/नगरपालिका अधिनियमात तसेच मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१ यामध्ये आवश्यक सुधारणांचा मसुदा व फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाचे विनियमन करण्यासाठी आदर्श उपविधी तयार करून शासनाने सादर केले. शासनाने काही सुधारणांसह या आदर्श उपविधीस मान्यता दिली आहे. राज्यस्तरीय समितीने असे सुचविले आहे, की, प्रत्येक स्थानिक स्वराज्य संस्थेने फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाचे विनियमन करण्यासाठी सदर आदर्श उपविधीच्या धर्तीवर स्थानिक परिस्थितीनुसार उचित फेरफार करून उपविधी तयार करून शासनाच्या पुर्वमान्यतेने आपआपल्या क्षेत्रात लागू करावेत.

शासनाने सदर शिफारस स्विकृत केली असून त्यानुषंगाने पुढील प्रमाणे कार्यवाही करण्याचा निर्णय घेतलेला आहे.

रॉट/एच-००५५[५००-४-२००९]

- १) राज्यस्तरीय समितीने सखोल विचारांती तयार केलेल्या "महानगरपालिका / नगरपालिका फेरीवाला (व्यवसायाचे विनियमन) आदर्श उपविधी २००९" यामध्ये शासनाने काही सुधारणा करून अंतिम केलेले आदर्श उपविधी या शासन निर्णयान्वये सर्व महानगरपालिका/नगरपालिका यांना त्याआधारे स्वतःच्या कार्यक्षेत्रातील फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाचे विनियमन करण्याकामी उपविधी तयार करण्याच्या दृष्टीने प्रसूत करण्यात येत आहे.
- २) सदर आदर्श उपविधीच्या धर्तीवर महानगरपालिका/नगरपालिकेने आपआपल्या शहराकरिता फेरीवाला (व्यवसायाचे विनियमन) उपविधीचा मसुदा तयार करावा व संबंधित महानगरपालिका / नगरपालिकेच्या अधिनियमातील तरतुदी अन्वये विहित कार्यपद्धतीस अनुसरून शासनाच्या मान्यतेसाठी सादर करावा.
- ३) फेरीवाला व्यवसायाचे विनियमन करण्याकामी आवश्यक ती प्राथमिक कार्ये त्वरीत सुरू करण्याच्या दृष्टीने या शासन निर्णयान्वये प्रसूत केलेल्या आदर्श उपविधीत दर्शविलेल्यानुसार प्रत्येक महानगरपालिकेने त्यांच्या क्षेत्रात शहर फेरीवाला समिती, प्रभाग फेरीवाला समिती व प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती त्वरीत स्थापन कराव्यात. व नगरपालिकेने त्यांच्या क्षेत्रात शहर फेरीवाला समिती व शहर फेरीवाला तांत्रिक समिती त्वरीत स्थापन कराव्यात.
- ४) (i) राष्ट्रीय फेरीवाला धोरणाप्रमाणे फेरीवाल्यांना परवाने देण्याची पद्धत रद्द करून त्यांची नोंदणी करावयाची आहे. त्यासाठी प्रथम संपूर्ण शहरात फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करणे आवश्यक आहे व त्याचबरोबर संभाव्य फेरीवाला क्षेत्रासाठी जागेचा कशोशीने शोध घेण्याची आवश्यकता आहे. जेणेकरून शहरामध्ये किती प्रमाणात स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांना सामावून घेणे शक्य आहे याचा अंदाज घेवून त्यानुसार नियोजन करणे शक्य होईल.
- (ii) नागरी भागात स्थिर व फिरते फेरीवाले म्हणून नोंदणी करताना नोंदणीची कमाल संख्या ठरविणे कामी व शहरात घोषित करावयाचे फेरीवाला क्षेत्र निश्चित करण्याकामी अ/ब/क-वर्ग महानगरपालिकांच्या संदर्भात शासनाची तसेच ड - वर्ग महानगरपालिकांच्या बाबतीत संचालक, नगरपालिका प्रशासन यांची आणि नगरपालिकेच्या संदर्भात संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांची पूर्वानुमती घेणे संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थांना बंधनकारक राहील.

- ५) फेरीवाला (व्यवसायाचे विनियमन) आदर्श उपविधी या मधील तरतुदी लागू करण्याच्या दृष्टीने पार पाडावयाची सदर प्राथमिक कार्ये याबाबतचे तसेच प्रत्येक महानगरपालिका/नगरपालिकेच्या क्षेत्रात फेरीवाला (व्यवसायाचे विनियमन) उपविधी लागू करण्यासंबंधीचे वेळापत्रक पुढीलप्रमाणे ठरवून देण्यात येत आहे :-

(अ) फेरीवाला व्यवसायाच्या विनियमन करण्याकामी प्राथमिक कार्ये -

१)	शहरातील फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करणे.	या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून तीन महिने
२)	स्थिर फेरीवाल्यांकरिता संभाव्य फेरीवाला क्षेत्रासाठी जागांचा कशोशीने शोध घेवून संभाव्य जागांची यादी तयार करणे.	या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून तीन महिने

(ब) फेरीवाला व्यवसायाच्या विनियमनासाठी उपविधी तयार करणे -

१)	शासनाने प्रसूत केलेल्या आदर्श उपविधीवर आधारित उपविधीचा मसुदा आयुक्तांकडून / मुख्याधिकाऱ्यांकडून महानगरपालिकेच्या/नगरपालिकेच्या मान्यतेसाठी सादर करणे.	या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून एक महिना
२)	उपविधीच्या मसुद्यास महानगरपालिकेची / नगरपालिकेची मान्यता मिळविणे.	त्यानंतर एक महिना
३)	उपविधीच्या मसुद्यावर जनतेकडून हरकती व शिफारशी मागविणे.	त्यानंतर एक महिना
४)	जनतेकडून प्राप्त हरकती / शिफारशीसंदर्भात सुनावणी घेणे	त्यानंतर एक महिना
५)	सुनावणीनंतर उपविधीचा अंतिम मसुदा महानगरपालिकेच्या / नगरपालिकेच्या मान्यतेसाठी सादर करणे.	त्यानंतर एक महिना
६)	महानगरपालिकेच्या / नगरपालिकेच्या मान्यतेनंतर उपविधीचा मसुदा शासनाच्या मान्यतेसाठी सादर करणे	त्यानंतर एक महिना

सदर वेळापत्रकानुसार वरील कार्यवाहीचे टप्पे न चुकता पूर्ण होतील याची प्राथमिक जबाबदारी संबंधित महानगरपालिका आयुक्त यांची किंवा यथास्थितीत नगरपालिका मुख्याधिकारी यांची राहिल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(मनु कुमार श्रीवास्तव)

सचिव, नगर विकास विभाग

- प्रत :- १) आयुक्त, सर्व महानगरपालिका
२) मुख्याधिकारी, सर्व नगरपालिका
३) निवड नस्ती (नवि-३४)

**महाराष्ट्र शासन
नगर विकास विभाग**

**महानगरपालिका / नगरपालिका
फेरीवाला व्यवसायाचे (विनियमन)
आदर्श उपविधी २००९**

भाग - १

१.१ संक्षिप्त नामाभिधान -

- (अ) हे उपविधी "महानगरपालिका / नगरपालिका फेरीवाला व्यवसायाचे (विनियमन) आदर्श उपविधी २००९" या नावाने संबोधण्यात येतील.
- (ब) हे उपविधी महानगरपालिका / नगरपालिका क्षेत्रात लागू राहिल.
- (क) हे उपविधी राजपत्रात प्रसिध्द झाल्याच्या दिनांकापासून अंमलात येतील.

१.२ व्याख्या -

(अ) विषयात किंवा संदर्भात काहीही प्रतिकूल नसल्यास या नियमात -

- (१) "फेरीवाला" म्हणजे आपला माल कोणत्याही पक्क्या संसाधनाशिवाय परंतु सार्वजनिक/खाजगी जमिनीवर एखाद्या तात्पुरत्या स्थिर संरचनेच्या आधारे किंवा फिरत्या गाडीच्या आधारे किंवा डोक्यावर भार वाहून फेरीने लोकांना वस्तुची विक्री करणारी किंवा सेवा देणारी व्यक्ती.
(टीप - फेरीवाल्यांच्या व्याख्येमध्ये महानगरपालिका / नगरपालिका यांनी यापूर्वी दिलेले अपंगाकरिता PCO बुथ, चर्मउद्योग, आरे-सरिता दूध केंद्र तसेच इतर पक्के स्टॉल यांचा समावेश नाही.)
- (२) "स्थिर फेरीवाला" म्हणजे एकतर नेमून दिलेल्या सार्वजनिक / खाजगी क्षेत्रातील एका जागेवर बसून मालाची विक्री करणारी किंवा सेवा देणारी व्यक्ती.
- (३) "फिरता फेरीवाला" म्हणजे ढकल गाडीवरून किंवा हातगाडीवरून किंवा सायकलवरून किंवा वाहनातून किंवा आपल्या डोक्यावरील टोपलीतून मालाची विक्री करत एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणारी व्यक्ती.
- (४) "व्यक्ती" म्हणजे वय वर्ष १८ पूर्ण झालेली व्यक्ती.
- (५) "कुटुंब" म्हणजे पती-पत्नी व त्यांची १८ वर्षांपेक्षा कमी वय असलेली मुले.
- (६) "फेरीवाला क्षेत्र - I" म्हणजे नगरपालिका किंवा महानगरपालिकेकडून फिरता फेरीवाला व स्थिर फेरीवाला यांना व्यवसायासाठी दिर्घकाळासाठी किंवा तात्पुरते अनुज्ञेय म्हणून घोषित करण्यात आलेले क्षेत्र.
- (७) "फेरीवाला क्षेत्र -II" म्हणजे नगरपालिका किंवा महानगरपालिकेने घोषित केलेले असे क्षेत्र की, ज्या क्षेत्रामध्ये फक्त फिरता फेरीवाला व्यवसाय करू शकतील. या क्षेत्रामध्ये ना-फेरीवाला क्षेत्र व फेरीवाला क्षेत्र-I व्यतिरिक्त क्षेत्राचा समावेश असेल.

- (८) "ना-फेरीवाला क्षेत्र" म्हणजे नगरपालिका किंवा महानगरपालिकेने त्यांच्या हद्दीत फेरीवाला व्यवसाय करण्याकरिता प्रतिबंधित म्हणून जाहिर केलेले क्षेत्र.
- (९) "अधिकृत फेरीवाला" म्हणजे नगरपालिका किंवा महानगरपालिकेकडे फेरीवाला म्हणून नोंदणी केली आहे आणि नगरपालिकेच्या किंवा महानगरपालिकेच्या हद्दीत घोषित फेरीवाला क्षेत्रात किंवा खाजगी ठिकाणी संबंधित मालमत्ताधारकाच्या मान्यतेने स्वतः व्यवसाय करित आहे, अशी व्यक्ती.
- (१०) "अनाधिकृत फेरीवाला" म्हणजे अधिकृत फेरीवाला व्यतिरिक्त इतर फेरीवाले.
- (११) "किऑस्क" म्हणजे असा सुशोभित केलेला खोका की ज्यामध्ये मध्यभागी बसून व्यवसाय करता येतो.
- (१२) "निराधार महिला" म्हणजे जिला उपजिविकेसाठी कोणतेही साधन उपलब्ध नाही आणि जिच्या कुटूंबात कमवती व्यक्ती नाही अशी स्त्री.
- (१३) "मागासवर्गीय" म्हणजे ज्या व्यक्तीला अनुसूचित जाती/अनुसूचित जमाती / इतर मागासवर्ग/ भटक्या जाती / विमुक्त भटक्या जमाती / विशेष मागास वर्ग याचे शासनाच्या सक्षम प्राधिकाऱ्याने जातीचे वैध प्रमाणपत्र दिले आहे अशी व्यक्ती.
- (१४) "अपंग" म्हणजे ज्या व्यक्तीकडे ४० टक्क्याहून अधिक अपंगत्व असल्याबाबत जिल्हा शल्य चिकित्सक किंवा सक्षम प्राधिकाऱ्याने दिलेले प्रमाणपत्र आहे अशी व्यक्ती.
- (१५) "प्रकल्पग्रस्त" म्हणजे ज्या व्यक्तीला शासनाच्या सक्षम प्राधिकाऱ्याने प्रकल्पग्रस्त असल्याबाबत प्रमाणपत्र दिले आहे अशी व्यक्ती.
- (ब) या नियमात वापरण्यात आलेल्या ज्या शब्दांचा किंवा वाक्यसमुहाऱ्यांच्या स्वतंत्र व्याख्या देण्यात आलेल्या नाहीत, ते महानगरपालिका/नगरपालिका अधिनियमात ज्या अर्थाने वापरण्यात आले असतील तोच त्यांचा अर्थ गृहीत धरण्यात येईल.

फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाचे विनियमनासाठी संस्थात्मक रचना

२. महानगरपालिका / नगरपालिका शहर फेरीवाला समिती.

२.१ महानगरपालिका शहर फेरीवाला समिती स्थापन करणे -

महानगरपालिका खालीलप्रमाणे शहर फेरीवाला समिती स्थापन करील :-

१. अध्यक्ष : महापौर
२. सदस्य : उपमहापौर
३. सदस्य : स्थायी समिती सभापती
४. सदस्य : सभागृह नेता
५. सदस्य : विरोधी पक्ष नेता
६. सदस्य : आयुक्त
७. सदस्य : पोलीस उप आयुक्त (वाहतुक)
८. सदस्य : आयुक्त यांनी नामनिर्देशित केलेला अधिकारी
९. सदस्य : सार्वजनिक जमीनीची मालकी असणारे प्राधिकरणाचे प्रतिनिधी.
१०. सदस्य : संघटना (बाजार, व्यापारी, रहिवासी कल्याण, इ.) चे ३ प्रतिनिधी (पैकी १ महिला)
११. सदस्य : ४ फेरीवाला संघटनेचे प्रतिनिधी (पैकी २ महिला)
१२. सदस्य : लीड बॅकेचे व्यवस्थापक
१३. सदस्य : कमाल ४ सामाजिक संस्थेचे प्रतिनिधी (पैकी किमान २ महिला)
१४. सदस्य सचिव : उप आयुक्त (फेरीवाला/अतिक्रमण)

शहर फेरीवाला समितीच्या एकूण सदस्य संख्येपैकी किमान २० टक्के एवढे फेरीवाल्यांचे प्रतिनिधी व १० टक्के सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी असतील व सदर प्रतिनिधींचे नामनिर्देशन आयुक्त करतील. तसेच समितीच्या एकूण सदस्यांपैकी एक तृतीश महिला प्रतिनिधी शक्यतो असाव्यात. समितीच्या सभेसाठी एकूण सदस्यांपैकी किमान एक तृतीश सभासदांच्या उपस्थिती आवश्यक राहिल. समितीची बैठक तीन माहेन्यातून किमान एकदा घेण्यात यावी. परंतु, आवश्यकतेनुसार तातडीची बैठक अध्यक्षांना बोलविता येईल.

२.२ महानगरपालिका शहर फेरीवाला समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

महानगरपालिका शहर फेरीवाला समितीच्या कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल :-

- १) फेरीवाल्यांकरिता शहरात जागांचे नियोजन करणे तसेच स्थिर फेरीवाल्यांकरिता फेरीवाला निहाय वाटप करावयाच्या जागेचे क्षेत्रफळ व स्वरूप ठरविणे.
- २) स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांच्या नोंदणी संख्येची शिफारस महानगरपालिकेला करणे.
- ३) महानगरपालिकेच्या मान्यतेने फेरीवाल्यांकरिता नोंदणी शुल्क व इतर शुल्क निश्चित करणे.
- ४) कमाल ५ वर्षे या मर्यादेच्या अधीन राहून फेरीवाल्यांकरिता नोंदणीचा कालावधी ठरविणे.
- ५) फिरता फेरीवाले व स्थिर फेरीवाले यांनी विक्री करावयाच्या मालाचा प्रकार ठरविणे.
- ६) फेरीवाला क्षेत्र-I, फेरीवाला क्षेत्र-II व ना-फेरीवाला क्षेत्राची शिफारस महानगरपालिकेला करणे.
- ७) फिरता फेरीवाल्यांकरिता माल वाहतुकीच्या वाहनाचा आकार, प्रकार, रचना ठरविणे.
- ८) फेरीवाला क्षेत्रामध्ये पुरविण्यात येणाऱ्या सोयी/सुविधांबाबत धोरण ठरविणे.
- ९) फेरीवाल्यांकरिता सामाजिक सुरक्षिततेबाबत व कल्याणकारी धोरण ठरविणे.
- १०) आठवडी बाजाराबाबत धोरण ठरविणे.
- ११) अटी व शर्तीचे भंग करणाऱ्या फेरीवाल्यांकडून आकारण्यात येणाऱ्या दंडाचे धोरण ठरविणे.
- १२) फेरीवाल्यांचे विनियमन करणाऱ्या इतर मुद्द्यांबाबत धोरण ठरविणे.

२.३ महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला समिती

महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला समितीची स्थापना करणे :-

महानगरपालिका खालीलप्रमाणे प्रत्येक प्रशासकीय प्रभागासाठी प्रभाग फेरीवाला समिती स्थापन करील:-

१. अध्यक्ष	:	प्रभाग समिती अध्यक्ष
२. सदस्य	:	त्या प्रभागातील सर्व नगरसेवक
३. सदस्य	:	वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक
४. सदस्य	:	पोलीस निरीक्षक (वाहतुक)
५. सदस्य	:	वैद्यकीय अधिकारी
६. सदस्य	:	अतिक्रमण अधिकारी
७. सदस्य	:	उप अभियंता (स्थापत्य)
८. सदस्य	:	नगर रचना अधिकारी
९. सदस्य	:	स्थानिक पातळीवरील फेरीवाला संघटनेचे ४ प्रतिनिधी (पैकी २ महिला)
१०. सदस्य सचिव	:	विभाग अधिकारी / क्षेत्रीय अधिकारी

प्रभाग फेरीवाला समितीच्या एकूण सदस्य संख्येपैकी किमान १० टक्के एवढे फेरीवाल्यांचे प्रतिनिधित्व असेल. सदर प्रतिनिधींचे नामनिर्देशन आयुक्त करतील. समितीच्या एकूण सदस्यांपैकी एक तृतीश महिला प्रतिनिधी शक्यतो असाव्यात. समितीच्या सभेसाठी एकूण सदस्यांपैकी किमान एक तृतीश सभासदांच्या उपस्थिती आवश्यक राहिल. समितीची बैठक तीन महिन्यातून किमान एकदा घेण्यात यावी. परंतु, आवश्यकतेनुसार तातडीची बैठक अध्यक्षाना बोलविता येईल.

२.४ महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला समितीच्या कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल:-

- १) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्र-I, फेरीवाला क्षेत्र -II व ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्याकरिता शहर फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे.
- २) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्राकरिता क्षेत्रनिहाय नकाशे व पीच (बैठक) ची संख्या निश्चित करणे.
- ३) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्रामध्ये क्षेत्रनिहाय विक्री करावयाच्या मालाचे प्रकार निश्चित करणे.
- ४) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे आठवडी बाजाराची जागा, दिवस व वेळ निश्चित करणे.
- ५) फेरीवाला क्षेत्र तसेच ना-फेरीवाला क्षेत्रामध्ये नियंत्रण ठेवणे.
- ६) स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागेचे सोडत पध्दतीने वाटप करताना सोडत करावयाची आवश्यकता असल्यास किमान ३ व्यक्तींचे पंच मंडळ घोषित करणे. या पंच मंडळाचा अध्यक्ष प्रभाग अधिकारी/क्षेत्रीय अधिकारी असेल.
- ७) नागरीकांकडून फेरीवाल्यांच्या विरुद्ध प्राप्त झालेल्या तक्रारींवर शाहनिशा करून उचित कार्यवाही करणे. (दंड, नोंदणी रद्द करणे, नोंदणी निलंबित करणे इ.)
- ८) प्रत्येक फेरीवाला क्षेत्राकरिता फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती स्थापन करणे.

२.५ महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती

महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीची स्थापना करणे -

महानगरपालिका खालीलप्रमाणे प्रत्येक प्रशासकीय प्रभागासाठी प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती स्थापन करील.

१. अध्यक्ष	:	सहाय्यक आयुक्त / प्रभाग अधिकारी / क्षेत्रीय अधिकारी
२. सदस्य	:	उप अभियंता (स्थापत्य)
३. सदस्य	:	पोलीस निरीक्षक (वाहतुक)
४. सदस्य	:	वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक
५. सदस्य	:	नगर रचना अधिकारी
६. सदस्य	:	अतिक्रमण निष्कासन अधिकारी

२.६ महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

महानगरपालिका प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीच्या कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल:-

- १) प्रभागातील फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करणे तसेच सर्वेक्षण करतांना सर्वेक्षण नमुन्यामध्ये फेरीवाल्यांच्या मालाचा प्रकार, तो किती वर्षांपासून व्यवसाय करतो, व्यवसायाचे ठिकाण इत्यादीबाबतची माहिती भरून घेणे, व त्याबाबतचे तत्सम पुरावे घेणे.
- २) फेरीवाल्यांसाठी प्रभागात जागांचा शोध घेणे. फेरीवाला क्षेत्र व ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्याकरिता प्रभाग फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे. तसेच सक्षम प्राधिकाऱ्याने मंजूर केलेल्या फेरीवाला क्षेत्रांना क्रमांक देणे.
- ३) फेरीवाला क्षेत्रांकरिता क्षेत्रनिहाय नकाशे व पीच (बैठक) ची संख्या निश्चित करून प्रभाग फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे.
- ४) फेरीवाला क्षेत्रामध्ये क्षेत्रनिहाय विक्री करावयाच्या मालाचे प्रकार निश्चित करण्याकामी शिफारस करणे.
- ५) आठवडी बाजाराची जागा, दिवस व वेळ निश्चित करण्याबाबत प्रभाग फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे.

२.७ नगरपालिका शहर फेरीवाला समिती स्थापन करणे.

नगरपालिका खालीलप्रमाणे शहर फेरीवाला समिती स्थापन करील:-

१. अध्यक्ष : नगराध्यक्ष
२. सदस्य : सभाप्रती (बांधकाम समिती)
३. सदस्य : सभापती (नियोजन समिती)
४. सदस्य : पोलीस निरीक्षक
५. सदस्य : पोलीस निरीक्षक (वाहतूक)
६. सदस्य : मुख्याधिकारी यांनी नामनिर्देशित केलेला अधिकारी
७. सदस्य : सार्वजनिक जमीनीची मालकी असणारे प्राधिकरणाचे प्रतिनिधी.
८. सदस्य : संघटना (बाजार, व्यापारी, रहिवासी कल्याण, इ.) चे ३ प्रतिनिधी (पैकी १ महिला)
९. सदस्य : ४ फेरीवाला संघटनेचे प्रतिनिधी (पैकी २ महिला)
१०. सदस्य : लीड बॅकेचे व्यवस्थापक
११. सदस्य : कमाल ४ सामाजिक संस्थेचे प्रतिनिधी (पैकी किमान २ महिला)
१२. सदस्य सचिव : मुख्याधिकारी

नगरपालिका शहर फेरीवाला समितीच्या एकूण सदस्य संख्येपैकी किमान २० टक्के एवढे फेरीवाल्यांचे प्रतिनिधी व १० टक्के सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी असतील. सदर प्रतिनिधींचे नामनिर्देशन मुख्याधिकारी करतील. तसेच समितीच्या एकूण सदस्यांपैकी एक तृतीश महिला प्रतिनिधी शक्यतो असाव्यात. समितीच्या सभेसाठी एकूण सदस्यांपैकी किमान एक तृतीश सभासदांच्या उपस्थिती आवश्यक राहिल. समितीची बैठक तीन महिन्यातून किमान एकदा घेण्यात यावी. परंतु, आवश्यकतेनुसार तातडीची बैठक अध्यक्षांना बोलविता येईल.

२.८ नगरपालिका शहर फेरीवाला समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

नगरपालिका शहर फेरीवाला समितीच्या कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल:-

- १) फेरीवाल्यांकरिता शहरात जागांचे नियोजन करणे.
- २) स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांच्या नोंदणी संख्येची शिफारस नगरपालिकेला करणे.
- ३) नगरपालिकेच्या मान्यतेने फेरीवाल्यांकरिता नोंदणी शुल्क व इतर शुल्क निश्चित करणे.
- ४) कमाल ५ वर्षे या मर्यादेच्या अधीन राहून फेरीवाल्यांकरिता नोंदणीचा कालावधी ठरविणे.
- ५) फिरता फेरीवाले व स्थिर फेरीवाले यांनी विक्री करावयाच्या मालाचा प्रकार ठरविणे.
- ६) फेरीवाला क्षेत्र-I, फेरीवाला क्षेत्र-II व ना-फेरीवाला क्षेत्राची शिफारस नगरपालिकेला करणे.
- ७) नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्राकरिता क्षेत्रनिहाय नकाशे व पीच (बैठक) ची संख्या निश्चित करणे.
- ८) नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्रामध्ये क्षेत्रनिहाय विक्री करावयाच्या मालाचे प्रकार निश्चित करणे.
- ९) नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीने शिफारस केल्याप्रमाणे आठवडी बाजाराची जागा, दिवस व वेळ निश्चित करणे.
- १०) फेरीवाला क्षेत्र तसेच ना-फेरीवाला क्षेत्रामध्ये नियंत्रण ठेवणे.
- ११) स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागेचे सोडत पध्दतीने वाटप करताना सोडत करावयाची आवश्यकता असल्यास किमान ३ व्यक्तींचे पंचमंडळ घोषित करणे. या पंचमंडळाच्या अध्यक्षाची नेमणूक मुख्याधिकारी करेल.
- १२) नागरीकांकडून फेरीवाल्यांच्या विरुद्ध प्राप्त झालेल्या तक्रारींवर शाहनिशा करून उचित कार्यवाही करणे. (दंड, नोंदणी रद्द करणे, नोंदणी निलंबित करणे इ.)
- १३) प्रत्येक फेरीवाला क्षेत्राकरिता फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती स्थापन करणे.
- १४) फिरता फेरीवाल्यांकरिता माल वाहतुकीच्या वाहनाची रचना, आकार व प्रकार ठरविणे.
- १५) फेरीवाला क्षेत्रामध्ये पुरविण्यात येणाऱ्या सोयी/सुविधांबाबत धोरण ठरविणे.
- १६) फेरीवाल्यांकरिता सामाजिक सुरक्षिततेबाबत व कल्याणकारी धोरण ठरविणे.
- १७) आठवडी बाजाराबाबत धोरण ठरविणे.
- १८) स्थिर फेरीवाल्यांकरिता फेरीवालानिहाय वाटप करावयाच्या जागेचे क्षेत्रफळ व स्वरूप ठरविणे.

- १९) अटी व शर्तीचे भंग करणाऱ्या फेरीवाल्यांकडून आकारण्यात येणाऱ्या दंडाचे धोरण ठरविणे.
 २०) फेरीवाल्यांचे विनियमन करणाऱ्या इतर मुद्द्यांबाबत धोरण ठरविणे.

२.९ नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीची स्थापना करणे -

नगरपालिका खालीलप्रमाणे फेरीवाला तांत्रिक समिती स्थापन करील :-

१. अध्यक्ष	:	क्षेत्रीय अधिकारी / नगर अभियंता
२. सदस्य	:	कनिष्ठ अभियंता (स्थापत्य) / स्वच्छता निरीक्षक
३. सदस्य	:	पोलीस निरीक्षक / पोलीस उपनिरीक्षक
४. सदस्य	:	नगर रचना अधिकारी
५. सदस्य	:	अतिक्रमण निष्कासन अधिकारी

२.१० नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समितीच्या कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल:-

१. शहरातील फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करणे तसेच सर्वेक्षण करतांना सर्वेक्षण नमुन्यामध्ये फेरीवाल्यांच्या मालाचा प्रकार, तो किती वर्षांपासून व्यवसाय करतो, व्यवसायाचे ठिकाण इत्यादीबाबतची माहिती भरून घेणे, व त्याबाबतचे तत्सम पुरावे घेणे.
२. फेरीवाल्यांसाठी शहरात जागांचा शोध घेणे. फेरीवाला क्षेत्र व ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्याकरिता शहर फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे. तसेच सक्षम प्राधिकाऱ्याने मंजूर केलेल्या फेरीवाला क्षेत्रांना क्रमांक देणे.
३. फेरीवाला क्षेत्रांकरिता क्षेत्रनिहाय नकाशे व पीच (बैठक) ची संख्या निश्चित करून शहर फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे.
४. फेरीवाला क्षेत्रामध्ये क्षेत्रनिहाय विक्री करावयाच्या मालाचे प्रकार निश्चित करण्याकामी शिफारस करणे.
५. आठवडी बाजाराची जागा, दिवस व वेळ निश्चित करण्याबाबत शहर फेरीवाला समितीकडे शिफारस करणे.

२.११ फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती -

प्रत्येक फेरीवाला क्षेत्रासाठी खालीलप्रमाणे फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समितीची स्थापना करण्यात येईल:-

- १) प्रत्येक फेरीवाला क्षेत्रामध्ये व्यवसाय करणाऱ्या फेरीवाल्यांची संस्था स्थापन करण्यात येईल. सदर संस्थेची नोंदणी सहकार कायद्याखाली किंवा संस्था नोंदणी अधिनियमाखाली करण्यात येईल.
- २) संबंधित फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणाऱ्या प्रत्येक फेरीवाल्याने या संस्थेचे सभासद होणे बंधनकारक राहील.
- ३) सदर संस्थेचे सभासद त्याच्या सदस्यांपैकी एक कार्यकारी समिती किंवा फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती निवडतील, त्यापैकी शक्यतो एक महिला असावी. त्या समितीमध्ये अध्यक्ष, सचिव व खजिनदार असे पदाधिकारी असतील. त्यांचा कार्यकाल ३ वर्षांपर्यंत असू शकेल. एकदा निवडून आलेले पदाधिकारी लगतच्या पुढील कालावधीकरिता निवडीस पात्र राहणार नाहीत.

२.१२ फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या -

फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्यांमध्ये खालीलबाबींचा समावेश असेल:-

- १) फेरीवाला क्षेत्राकरिता प्रतिमहा आलेले पाणी/विद्युत बिल देयकाची रक्कम सर्व सभासदांकडून समान पद्धतीने जमा करून संबंधित सेवा प्राधिकरणाकडे भरणा करणे.
- २) फेरीवाला क्षेत्राची साफसफाई, विद्युत व्यवस्था, पाणी पुरवठा व्यवस्था व सर्वसाधारण व्यवस्था पहाणे व फेरीवाला क्षेत्रातील सार्वजनिक जागेवरील अतिक्रमणे इत्यादीवर नियंत्रण ठेवणे.
- ३) फेरीवाला क्षेत्राच्या बाहेर घोषित केलेल्या ना-फेरीवाला क्षेत्रात फेरीवाल्यांनी व्यवसाय करू नये व फक्त नोंदणीकृत फेरीवालेच फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करतील हे कटाक्षाने पहाणे.
- ४) फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती सदस्यांकडून संबंधित फेरीवाल्यांच्या संस्थेने ठरविल्याप्रमाणे सभासद वर्गणी फेरीवाल्यांच्या भागभांडवलाकरिता जमा करेल.

भाग-३ फेरीवाल्यांची नोंदणी

३.१ फिरत्या फेरीवाल्यांकरिता नोंदणीची कार्यपद्धती व सर्वसाधारण अटी व शर्ती -
फिरत्या फेरीवाल्यांची फेरीवाला नोंदणी खालील कार्यपद्धतीनुसार करण्यात येईल :-

- १) महानगरपालिका / नगरपालिका फेरीवाला नोंदणीसाठी आव्हान करण्याकरिता वृत्तपत्रात जाहीर सूचना प्रसिध्द करेल.
- २) फेरीवाल्यांच्या नोंदणीकरिता महानगरपालिका क्षेत्रात अर्जदार विहित नमुन्यात प्रभाग फेरीवाला समितीकडे तसेच नगरपालिका क्षेत्रात शहर फेरीवाला समितीकडे अर्ज करेल.
- ३) फेरीवाला नोंदणी करण्याकरिता अर्जदाराने अर्जासोबत रहिवासाचा दाखला जोडणे आवश्यक राहील.
- ४) महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने ठरविलेले नोंदणी शुल्क अर्जदार नोंदणीच्यावेळेस भरेल. दारिद्र्य रेषेखालील यादीत नाव असलेल्या कुटुंबातील अर्जदार व्यक्तीने नोंदणी शुल्क भरणे आवश्यक राहणार नाही.
- ५) फेरीवाल्यांचा नोंदणीचा कालावधी कमाल ५ वर्षांचा राहील व त्यानंतर नोंदणीचे नुतनीकरण करणे आवश्यक राहील.
- ६) नोंदणीकृत फेरीवाल्यांना महानगरपालिका / नगरपालिका छायाचित्र असलेले ओळखपत्र देईल.

फिरत्या फेरीवाल्यांच्या नोंदणीच्या सर्वसाधारण अटी व शर्ती -

- १) प्रत्येक नोंदणीकृत फिरत्या फेरीवाल्याने ओळखपत्र सहज दिसेल अशा पद्धतीने अंगावर लावणे बंधनकारक राहील.
- २) फिरत्या फेरीवाल्यांना ना फेरीवाला क्षेत्र वगळून इतर क्षेत्रात सतत फिरून व्यवसाय करणे बंधनकारक राहील.
- ३) फिरता फेरीवाल्यांना त्यांचा व्यवसाय महानगरपालिका/नगरपालिका विहित करेल त्या वेळेतच करता येईल.
- ४) नोंदणीकृत फिरता फेरीवाल्याला कोणत्याही अन्नपदार्थ शिजवता वा तयार करता येणार नाही. फिरत्या फेरीवाल्याला नोंदणी पत्रात नमूद केलेल्या वस्तूंचीच विक्री करता येईल.
- ५) नोंदणीकृत फेरीवाल्याला डोक्यावर टोपली/पाटी ठेवून किंवा सायकलने किंवा महानगरपालिका/नगरपालिकेने ठरवून दिलेल्या आकाराच्या व रचनेच्या हातगाडीतून किंवा अन्य वाहन इत्यादीमधून व्यवसाय करता येईल. मात्र त्या वाहनांवर फेरीवाला नोंदणी क्रमांक लिहिणे बंधनकारक राहील.

- ६) फिरता फेरीवाला कचरा रस्त्यामध्ये कोठेही न टाकता तो महानगरपालिकेच्या / नगरपालिकेच्या कचरा कुंडीत टाकेल.
- ७) नोंदणीकृत फिरता फेरीवाला ना-फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करताना आढळल्यास त्याची नोंदणी रद्द करण्यात येईल व तो या उपविधीच्या तरतुदीप्रमाणे व संबंधित महानगरपालिका / नगरपालिका अधिनियमातील तरतुदीप्रमाणे शिक्षेस पात्र ठरेल.

३.२ स्थिर फेरीवाल्यांकरिता नोंदणीची कार्यपद्धती व सर्वसाधारण अटी व शर्ती -

- १) महानगरपालिका / नगरपालिका स्थिर फेरीवाला नोंदणीसाठी आव्हान करण्याकरिता वृत्तपत्रात जाहीर सूचना प्रसिध्द करेल.
- २) महानगरपालिकेत स्थिर फेरीवाल्यांच्या नोंदणीकरिता अर्जदार विहित नमुन्यात प्रभाग फेरीवाला समितीकडे अर्ज करेल. नगरपालिकेत स्थिर फेरीवाल्यांकरिता नोंदणीकरिता अर्जदार विहित नमुन्यात शहर फेरीवाला समितीकडे अर्ज करेल.
- ३) स्थिर फेरीवाला नोंदणी करण्याकरिता अर्जदाराने अर्जासोबत महाराष्ट्र राज्यात १५ वर्षे वास्तव्य करित असल्याबाबत अधिवास प्रमाणपत्र जोडणे अनिवार्य राहील.
- ४) महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने ठरविलेले नोंदणी शुल्क अर्जदार नोंदणीच्यावेळेस भरेल. दारद्वार रेषेखालील यादीत नाव असलेल्या कुटुंबातील अर्जदार व्यक्तीस नोंदणी शुल्क भरणे आवश्यक नाही. तथापि, इतर शुल्क भरावे लागेल.
- ५) स्थिर व्यवसाय करणाऱ्या नोंदणीकृत फेरीवाल्यांना महानगरपालिका/नगरपालिका छायाचित्र असलेले ओळखपत्र देईल.

स्थिर फेरीवाल्यांच्या नोंदणीच्या सर्वसाधारण अटी व शर्ती -

- १) नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्याने ओळखपत्र सहज दिसेल अशा पद्धतीने अंगावर लावणे बंधनकारक राहील.
- २) नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाला व्यवसायाच्या जागी हजर नसताना व्यवसाय सांभाळण्यासाठी तो त्याचे कुटुंबातील आणखी एका व्यक्तीचे नाव अर्जात नमूद करू शकेल. त्या व्यक्तीने नोंदणीच्या कोणत्याही अटीचा केलेला भंग हा नोंदणीकृत फेरीवाल्यानेच केला आहे, असे समजण्यात येवून नोंदणीकृत फेरीवाला त्यासाठी कारवाईस पात्र राहील.

- ३) स्थिर फेरीवाल्यास देण्यात आलेली बैठकीची जागा (पीच) ही महानगरपालिका/नगरपालिकेच्या मालकीची राहिल. त्या जागेबाबत नोंदणीधारकाला कोणताही अधिकार प्राप्त होणार नाही. ही जागा कोणत्याही प्रकारे हस्तांतरीत करण्याचा नोंदणीधारकाला अधिकार असणार नाही.
- ४) स्थिर फेरीवाला फेरीवाला क्षेत्रात महानगरपालिका / नगरपालिकेने नेमून दिलेल्या जागेवरच विक्रीचा माल ठेवून पुर्णपणे तात्पुरत्या स्वरूपात ठराविक वेळेसाठी दैनिक भाडेतत्वावर व्यवसाय करेल.
- ५) महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने पदपथावर घोषित केलेले तात्पुरतां फेरीवाला क्षेत्र यामध्ये महापालिकेने/नगरपालिकेने ठरवून दिलेल्या संरचनेच्या किऑस्क मध्ये विक्रीचा माल ठेवून स्थिर फेरीवाल्यास व्यवसाय करता येईल किंवा महापालिका/नगरपालिका जमीनीवर आखून दिलेल्या पीच वर घडीच्या टेबल वर विक्रीचा माल ठेवून व्यवसाय करता येईल. मात्र, विक्रीची वेळ संपल्यानंतर घडीचा टेबल व माल परत घेवून जाणे बंधनकारक राहिल.
- ६) विशेष सुरक्षा कारणासाठी २४ तासांची नोटीस देवून पीचच्या जागेचा वापर थांबविण्याचा संबंधित आयुक्ताला/मुख्याधिकारी यांना अधिकार असेल.
- ७) स्थिर फेरीवाल्यांना त्यांचा व्यवसाय महानगरपालिकेने/नगरपालिकेने विहित केलेल्या वेळेतच करता येईल. तसेच गिऱ्हाइकांशी सभ्य भाषेत व्यवहार करणे व चांगली वर्तणूक ठेवणे स्थिर फेरीवाल्यास बंधनकारक राहिल.
- ८) स्थिर फेरीवाल्यास गिऱ्हाइकांचे लक्ष वेधण्यासाठी मोठ्याने ओरडण्याचा, गिऱ्हाइकांच्या अंगाला स्पर्श करण्याचा, ध्वनीवर्धकांचा, उघडझाप करण्याच्या व तीव्र उजेडाच्या दिव्यांचा वापर करण्याचा अधिकार असणार नाही.
- ९) स्थिर फेरीवाल्यास केवळ नोंदणीपत्रात नमूद केलेल्या वस्तूच विक्रीसाठी ठेवता येतील.
- १०) ज्या अटीवर नोंदणी देण्यात आलेली आहे, त्यापैकी कोणत्याही अटीचा भंग झाल्यास नोंदणी रद्द केली जाईल. मात्र नोंदणी रद्द करण्यापूर्वी नोटीस देवून नोंदणीधारकाला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिली जाईल. ज्या नोंदणीधारकाची नोंदणी रद्द झालेली आहे त्याची पुन्हा नोंदणी करण्यात येणार नाही.
- ११) स्थिर फेरीवाला मयत/विकलांग झाल्यास त्याची स्थिर फेरीवाला नोंदणीची विक्री करता येणार नाही. परंतु, त्याची नोंदणी त्यांच्या वारसाकडे हस्तांतरीत करता येईल.

फेरीवाला व्यवसाय क्षेत्राचे नियोजन

४.१ फेरीवाला व ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करणे.

४.११ फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करणे-

४.१११ निकष -

फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करण्याकरिता खालील निकष वापरावेत.

१) फेरीवाला क्षेत्र -I

- i) सर्वसाधारणपणे परिच्छेद-४.२ मध्ये नमूद केल्यानुसार स्थिर फेरीवाला व्यवसायासाठी विशिष्ट पद्धतीने निर्माण करण्यात आलेल्या जागा फेरीवाला क्षेत्र-I म्हणून घोषित करण्यात येतील.
- ii) रहदारीस अडथळा निर्माण होणार नाही तसेच वाहतुकीची कोंडी होणार नाही अशा परिच्छेद ४.१२ मध्ये समाविष्ट होणार नाहीत असे पदपथावर ही तात्पुरते फेरीवाला क्षेत्र-I घोषित करता येईल. मात्र, जसे-जसे परिच्छेद-४.२ नुसार स्थिर फेरीवाल्यांच्या व्यवसायासाठी जागा निर्माण होतील तसेतसे तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र-I टप्प्याने संपुष्टात आणण्यासाठी प्रयत्न करण्यात येतील.

२) फेरीवाला क्षेत्र -II

रहदारीस अडथळा निर्माण होणार नाही तसेच वाहतुकीची कोंडी होणार नाही व ना-फेरीवाला क्षेत्रा व्यतिरिक्त रस्त्यांवर फेरीवाला क्षेत्र-II जाहीर करता येईल. या रस्त्यांवर फिरता फेरीवाल्यांनी फिरून व्यवसाय करण्यास मुभा राहिल व कोणत्याही परिस्थित त्यांना स्थिर स्वरूपात व्यवसाय करण्यास मज्जाव राहिल.

४.११२ कार्यपद्धती -

अ) महानगरपालिका क्षेत्रासाठी फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करण्याची कार्यपद्धती -

महानगरपालिका क्षेत्रात "फेरीवाला क्षेत्र" जाहीर करण्याकरिता खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती असेल:

- १) प्रथम प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीमार्फत फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करण्यात येईल.

- २) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समितीमार्फत स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता जागांचेही सर्वेक्षण करण्यात येईल.
- ३) सर्वेक्षणानुसार स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता सुचविण्यात आलेल्या ठिकाणांबाबत प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती सहाय्यक संचालक, नगररचना यांचे ना-हरकत प्रमाणपत्र घेण्याकरिता प्रस्ताव पाठवेल.
- ४) सहाय्यक संचालक, नगररचना यांचे ना-हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यानंतर प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती प्रस्ताव प्रभाग फेरीवाला समितीकडे सादर करेल. प्रभाग फेरीवाला समिती फेरीवाला क्षेत्राची शिफारस करण्यापूर्वी दोन स्थानिक वृत्तपत्रात नोटीस देईल व ३० दिवसांत नागरीकांच्या हरकती व सूचना मागवेल.
- ५) नागरीकांच्या हरकती व सूचनांवर प्रभाग फेरीवाला समिती सुनावणी घेईल व प्रस्ताव शहर फेरीवाला समितीकडे शिफारसीसह पाठवेल.
- ६) शहर फेरीवाला समितीकडून स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता सुचविण्यात आलेल्या ठिकाणांचा प्रस्ताव "अ" / "ब" / "क" - वर्ग महानगरपालिका ठराव करून अंतिम मंजूरीकरिता शासनाकडे पाठवेल. आणि "ड" वर्ग महानगरपालिका अंतिम मंजूरीकरिता संचालक, नगरपालिका प्रशासन यांचेकडे पाठवेल.
- ७) अंतिम मंजूरी मिळाल्यानंतर आयुक्त स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांची ठिकाणे दोन स्थानिक वृत्तपत्रात जाहिरात देवून प्रसिध्दी करेल.
- ८) प्रत्येक घोषित केलेल्या फेरीवाला क्षेत्रात त्याच्या तपशीलासह "फेरीवाला क्षेत्र" असे नामफलक लावण्यात येईल

ब) महानगरपालिका क्षेत्रात स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांच्या नोंदणीची संख्या निश्चित करण्याची कार्यपद्धती :-

- १) शासनाच्या मान्यतेने फेरीवाला क्षेत्र म्हणून निश्चित करण्यात आलेली ठिकाणे व परिच्छेद क्र. ४.२ नुसार स्थिर फेरीवाला व्यवसायासाठी विशेष पद्धतीने निर्माण करण्यात आलेल्या किंवा निर्माण होवू शकणाऱ्या जागा यांच्या आधारे प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती प्रभागासाठी स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांची नोंदणीची कमाल संख्या प्रभाग फेरीवाला समितीमार्फत शहर फेरीवाला समितीला सूचविल.
- २) शहर फेरीवाला समितीकडून स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांची नोंदणी करण्याकामी सूचविण्यात आलेली नोंदणीची कमाल संख्या "अ" / "ब" / "क" वर्ग महानगरपालिका ठराव करून अंतिम मंजूरीकरिता शासनाकडे पाठवेल आणि "ड" वर्ग महानगरपालिका ठराव करून अंतिम मंजूरीकरिता संचालक, नगरपालिका प्रशासन यांच्याकडे पाठवेल.

क) नगरपालिका क्षेत्रासाठी फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करण्याची कार्यपद्धती -

नगरपालिका क्षेत्रात "फेरीवाला क्षेत्र" जाहीर करण्याकरिता खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती असेल:-

- १) प्रथम फेरीवाला तांत्रिक समितीमार्फत फेरीवाल्यांचे सर्वेक्षण करण्यात येईल.
- २) फेरीवाला तांत्रिक समितीमार्फत स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता जागांचेही सर्वेक्षण करण्यात येईल.
- ३) सर्वेक्षणानुसार स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता सुचविण्यात आलेल्या ठिकाणांबाबत फेरीवाला तांत्रिक समिती सहाय्यक संचालक, नगररचना यांचे ना-हरकत प्रमाणपत्र घेण्याकरिता प्रस्ताव पाठवेल.
- ४) सहाय्यक संचालक, नगररचना यांचे ना-हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यानंतर फेरीवाला तांत्रिक समिती प्रस्ताव शहर फेरीवाला समितीकडे पाठवेल. शहर फेरीवाला समिती फेरीवाला क्षेत्रांची शिफारस करण्यापूर्वी दोन स्थानिक वृत्तपत्रात नोटीस देईल व ३० दिवसांत नागरीकांच्या हरकती व सूचना मागवेल.
- ५) नागरीकांच्या हरकती व सूचनांवर शहर फेरीवाला समिती सुनावणी घेईल.
- ६) शहर फेरीवाला समितीने स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांकरिता सुचविलेल्या ठिकाणांचा प्रस्ताव नगरपालिका ठराव करून जिल्हाधिकाऱ्यांकडे अंतिम मंजूरीकरता पाठवेल.
- ७) अंतिम मंजूरी मिळाल्यानंतर मुख्याधिकारी स्थिर व फिरता फेरीवाल्यासाठी क्षेत्रांची माहिती दोन स्थानिक वृत्तपत्रात जाहिरात देवून प्रसिध्दी करेल.
- ८) प्रत्येक घोषित केलेल्या फेरीवाला क्षेत्रात त्याच्या तपशीलासह "फेरीवाला क्षेत्र" असे नामफलक लावण्यात येईल

ड) नगरपालिका क्षेत्रात स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांच्या नोंदणीची संख्या निश्चित करण्याची कार्यपद्धती :-

- १) जिल्हाधिकाऱ्यांच्या मान्यतेने फेरीवाला क्षेत्र म्हणून निश्चित करण्यात आलेली ठिकाणे व परिच्छेद क्र. ४.२ नुसार स्थिर फेरीवाला व्यवसायासाठी विशेष पद्धतीने निर्माण करण्यात आलेल्या किंवा निर्माण होवू शकणाऱ्या जागा यांच्या आधारे फेरीवाला तांत्रिक समिती स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांची नोंदणी करण्याकामी कमाल संख्या शहर फेरीवाला समितीला सूचविल.
- २) शहर फेरीवाला समितीकडून स्थिर व फिरता फेरीवाल्यांची नोंदणी करण्याकामी सूचविण्यात आलेली नोंदणीची कमाल संख्या नगरपालिका ठराव करून अंतिम मंजूरीकरिता जिल्हाधिकाऱ्यांकडे पाठवेल.

४.१२ ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करणे-

४.१२१ ना-फेरीवाला क्षेत्रसाठी निकष -

ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करण्याकरिता खालील निकष वापरण्यात येतील :-

- १) २ मीटर पेक्षा कमी रुंदीचे पदपथ.
- २) गर्दीच्या ठिकाणी, वाहतुकीची कोंडी होत असलेली ठिकाणे
- ३) कोणताही वाहन वाहतुकीचा पूल
- ४) गोपनीयता व सुरक्षितता या कारणासाठी निश्चित केलेले क्षेत्र.
- ५) दुकानाच्या समोरील पदपथ.
- ६) महानगरपालिका/नगरपालिकेच्या बाजारापासून १०० मीटर अंतरापर्यंतचे क्षेत्र.
- ६) धार्मिक स्थळे, स्नालये, शैक्षणिक संस्था, रेल्वे स्थानके यांचे हद्दीपासून सर्व बाजूने १०० मीटर अंतरापर्यंतचे रस्ते व पदपथ, परंतु धार्मिक स्थळाच्या शेजारी खालील व्यवसाय करणाऱ्या स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागा आरक्षित करता येईल.

i. हार-तुरे

ii. नारळ, अगरबत्ती, मेणबत्ती विक्री.

iii. पुजा साहित्य

४.१२२ ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्याचे प्राधान्यक्रम -

ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करतांना खालील प्राधान्यक्रम पाळण्यात येईल.

- १) गोपनीयता व सुरक्षितता या कारणासाठी निश्चित केलेली ठिकाणे.
- २) संवेदनशील ठिकाणे. उदा. धार्मिक स्थळे, स्नालये, शैक्षणिक संस्था, रेल्वे स्थानके इत्यादी.
- ३) गर्दीच्या ठिकाणी, वाहतुकीची कोंडी होत असलेली ठिकाणे
- ४) दुकानासमोरील पदपथ.

४.१२३ कार्यपध्दती -

अ) महानगरपालिका क्षेत्रात ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहिर करण्याची कार्यपध्दत -

परिच्छेद ४.१२३ च्या प्राधान्यक्रमानुसार ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्याकरिता खालील कार्यपध्दती अवलंबविण्यात येईल:-

- i) प्रभाग फेरीवाला तांत्रिक समिती परिच्छेद ४.१२१ च्या निकषानुसार त्यांच्या कार्य क्षेत्रात ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करावयाच्या क्षेत्राविषयी सविस्तर अहवाल प्रभाग फेरीवाला समितीस सादर करेल. प्रभाग फेरीवाला समिती आपल्या शिफारसीसह महानगरपालिका शहर फेरीवाला समितीकडे प्रस्ताव सादर करेल.
- ii) प्रभाग फेरीवाला समिती ना-फेरीवाला क्षेत्राची शिफारस करण्यापूर्वी दोन स्थानिक वृत्तपत्रात नोटीस देईल व ३० दिवसांत नागरीकांच्या हरकती व सुचना मागवेल.
- iii) नागरीकांच्या हरकती व सुचनांवर प्रभाग फेरीवाला समिती सुनावणी घेईल व प्रस्ताव शहर फेरीवाला समितीकडे संमतीसाठी पाठवेल.
- iv) शहर फेरीवाला समिती महानगरपालिकेच्या मंजूरीने ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करेल.
- v) महानगरपालिकेच्या मंजूरीनंतर आयुक्त दोन स्थानिक वृत्तपत्रात जाहिरात देवून मंजूर ना-फेरीवाला क्षेत्राची यादी प्रसिध्द करेल.
- vi) प्रत्येक घोषित केलेल्या ना-फेरीवाला क्षेत्रात त्याच्या तपशीलासह "ना -फेरीवाला क्षेत्र" असे नामफलक लावणे बंधनकारक राहील.

ब) नगरपालिका क्षेत्रात ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहिर करण्याची कार्यपध्दत -

- (i) नगरपालिका फेरीवाला तांत्रिक समिती परिच्छेद ४.१२१ च्या निकषानुसार त्यांच्या कार्य क्षेत्रातील ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करावयाच्या क्षेत्राविषयी सविस्तर अहवाल नगरपालिका शहर फेरीवाला समितीकडे सादर करेल.

- ii) शहर फेरीवाला समिती ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करण्यापुर्वी दोन स्थानिक वृत्तपत्रात नोटीस देईल व ३० दिवसांत नागरीकांच्या हरकती व सुचना मागवेल.
- iii) नागरीकांच्या हरकती व सुचनांवर शहर फेरीवाला समिती सुनावणी घेईल.
- iv) शहर फेरीवाला समिती नगरपालिकेच्या मंजूरीने ना-फेरीवाला क्षेत्र जाहीर करेल.
- v) नगरपालिकेच्या मंजूरीनंतर मुख्याधिकारी याबाबत दोन स्थानिक वृत्तपत्रात जाहिरात देवून प्रसिध्दी करेल.
- vi) प्रत्येक घोषित केलेल्या ना-फेरीवाला क्षेत्रात त्याच्या तपशीलासह "ना-फेरीवाला क्षेत्र" असे नामफलक लावण्यात येईल.

४.१२४. टप्पा-टप्प्याने ना-फेरीवाला क्षेत्राची अंमलबजावणी -

महानगरपालिका किंवा नगरपालिकाने वरील कार्यपध्दती नुसार ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित करतांना खालील प्रमाणे टप्पा-टप्प्याने कार्यवाही करावयाची आहे :-

- अ) प्रथम परिच्छेद ४.१२१ च्या निकषानुसार जे रस्ते ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करावे लागतील त्यांची यादी तयार करण्यात येईल व परिच्छेद ४.१२२ प्रमाणे अशा रस्त्यांचे प्राथम्यक्रम ठरविण्यात येईल.
- ब) सदर रस्त्यांवर व्यवसाय करणाऱ्या फेरीवाल्यांची यादी तयार करण्यात येईल व या फेरीवाल्यांच्या यादीमधून स्थिर फेरीवाल्यांकरिता परिच्छेद ५.१ नुसार पात्र असणाऱ्या स्थिर फेरीवाल्यांची यादी वेगळी करण्यात येईल.
- क) या स्थिर फेरीवाल्यांच्या यादीतील पात्र स्थिर फेरीवाल्यांना परिच्छेद ४.२ नुसार उपलब्ध होणाऱ्या जागांमध्ये तसेच ज्या पदपथांना परिच्छेद ४.१२१ च्या निकषांची बाधा येत नाही अशा पदपथांवर "तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र-I" घोषित करून परिच्छेद ५.१ मध्ये विहित प्राधान्यक्रमानुसार स्थलांतरीत करण्यात येईल.

वरीलप्रमाणे उपलब्ध जागा परिच्छेद ४.१२४(ब) प्रमाणे पात्र असणाऱ्या स्थिर फेरीवाल्यांच्या संख्येच्या तुलनेत अपुऱ्या असल्यास परिच्छेद ४.१२२ मध्ये कमी प्राधान्यक्रमाचे जे ना-फेरीवाला क्षेत्र आहेत अशा क्षेत्रांना निष्पक्ष तात्पुरत्या स्वरूपामध्ये "तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र-I" असे घोषित करता येऊ शकेल.

- ड) जे फेरीवाले परिच्छेद ५.१ मधील स्थिर फेरीवाल्यांच्या प्राधान्यक्रमात बसत नाहीत अशा फेरीवाल्यांची फिरता फेरीवाला म्हणून नोंदणी करता येईल व असे केल्यानंतर सदरचा रस्ता ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करण्यात येईल.
- इ) जे रस्ते परिच्छेद ४.१२२ मधील प्राधान्यक्रमानुसार अग्रक्रमाने ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करावयाचे आहेत ते वरील प्रक्रियेनुसार प्रथम "ना-फेरीवाला क्षेत्र" म्हणून घोषित करण्यात येतील व त्या ठिकाणी व्यवसाय करणाऱ्या परिच्छेद ५.१ प्रमाणे पात्र स्थिर फेरीवाल्यांच्या परिच्छेद ४.२ प्रमाणे उपलब्ध होणाऱ्या जागा देण्यासाठी प्रथम विचार करण्यात येईल. त्यानंतर टप्प्या-टप्प्याने परिच्छेद ४.२ प्रमाणे जागा उपलब्ध झाल्यावर उत्तरेतर ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित केले जाईल.
- ई) परिच्छेद ४.२ नुसार स्थिर फेरीवाल्यांसाठी टप्प्या-टप्प्याने अधिक जागा उपलब्ध होताच पदपथावर तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्रात बसविलेल्या स्थिर फेरीवाल्यांना स्थलांतरीत करण्यात येईल.
- फ) उपरोक्त प्रक्रियेची अंमलबजावणी करून परिच्छेद ४.१२१ च्या निकषात येणारे रस्ते ना-फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करण्यात येईल.

४.१३ फेरीवाल्यांचे विनियमनाकरिता कृती आराखडा -

महानगरपालिका/नगरपालिकांकडून फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाचे विनियम खालीलप्रमाणे करण्यात येईल :-

- १) सर्वेक्षणाच्या माध्यमातून फेरीवाल्यांची गणना करण्यात येईल.
- २) गणना केलेल्या फेरीवाल्यांची व्यवसाय निहाय परिच्छेद ४.२१ मधील क्र. ३ प्रमाणे वर्गवारी केली जाईल.
- ३) प्रथम प्राधान्याने घोषित करण्यात येणारे ना-फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणाऱ्या नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांना त्वरीत परिच्छेद क्र. ४.२ नुसार उपलब्ध नागरी जागांमध्ये परिच्छेद ५.१ मधील प्राधान्यक्रमानुसार स्थलांतरीत करण्यात येईल. यानंतर शिल्लक राहिलेल्या नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांना परिच्छेद क्र. ५.१ मधील प्राधान्यक्रमानुसार तूर्तास घोषित केलेल्या "तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र-I" मध्ये स्थलांतरीत करण्यात येईल.
- ४) स्थिर फेरीवाल्यांकरिता अधिकअधिक जागा परिच्छेद ४.२ प्रमाणे तयार करण्यासाठी महानगरपालिका / नगरपालिका प्रयत्न करतील. टप्प्या-टप्प्याने उपलब्ध होणाऱ्या अशा नागरी जागांमध्ये तात्पुरत्या फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणाऱ्या नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांना टप्प्या-टप्प्याने परिच्छेद ५.१ मधील प्राधान्यक्रमानुसार स्थलांतरीत करण्यात येईल. रस्ते व पदपथ फेरीवाले मुक्त राहण्याच्या उद्देशाने टप्प्या-टप्प्याने सर्व घोषित केलेले तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र-I यांचा बदल ना-फेरीवाला क्षेत्रात करण्याच्या दृष्टीने सुक्ष्म नियोजन करून त्यानुसार अंमलबजावणी करण्यात येईल.

४.२ फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाकरिता नवीन जागा निर्माण करणे.

४.२१ स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागेचे नियोजन -

- १) सर्वसाधारणपणे महानगरपालिका/ नगरपालिकेच्या क्षेत्रात, तात्पुरता फेरीवाला क्षेत्र म्हणून घोषित करण्यात आलेले क्षेत्र वगळता, रस्ता व पदपथावर स्थिर फेरीवाल्यांना व्यवसाय करणे अनुज्ञेय असणार नाही.
- २) नवीन विकास आराखडा तयार करतेवेळेस तसेच शहराच्या नवीन भागाच्या विकासाच्या वेळेस नियोजनामध्ये फेरीवाल्यांच्या जागेचे नियोजन करण्यात येईल.
- ३) स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागेचे नियोजन करते वेळेस शक्यतो फेरीवाल्यांचे तीन प्रकारची वर्गवारी करण्यात येईल.
 - अ) तयार खाद्यपदार्थ किंवा खाद्यपदार्थ त्याच ठिकाणी तयार करून विक्री करणारे फेरीवाले.
 - ब) भाजीपाला, फळे, दूध, अंडी इत्यादी विक्री करणारे फेरीवाले.
 - क) इतर फेरीवाले (उदा. रेडीमेड गारमेंट, कटलरी इ.)

अ) तयार खाद्यपदार्थ किंवा खाद्यपदार्थ त्याच ठिकाणी तयार करून विक्री करणारे फेरीवाल्यांकरिता जागेचे नियोजन-

१) फूड प्लाझा तयार करणे -

- अ) महत्वाच्या ठिकाणी उदा. रेल्वे स्टेशन, बस स्थानके, शाळा, महाविद्यालये, सिनेमागृह इत्यादी जवळ "फूड प्लाझा" तयार करण्यात येतील. जे प्राधिकरणे किंवा खाजगी मालक याकरिता जागा उपलब्ध करून देतील अशांना त्यांनी उपलब्ध करून दिलेल्या जागेबद्दल हस्तांतरणीय विकास हक्क (T.D.R.) किंवा प्रोत्साहनात्मक चटई क्षेत्र निर्देशांक देता येईल.
- ब) खाद्यपदार्थ त्याच ठिकाणी तयार करून विक्री करणारे फेरीवाल्यांची जागा ही तयार खाद्य पदार्थ विक्री करणाऱ्या फेरीवाल्यांच्या जागेपेक्षा जास्त राहिल.
- क) फूड प्लाझा मध्ये सामायिक सोयी सुविधा करण्यात येतील. उदा. खाण्यासाठीची जागा, हात धुण्याची व पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था, कचरा कुंडी इत्यादी.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

२) "रात्रीकालीन फूड कोर्ट" -

ज्या रस्त्यांवर संध्याकाळ नंतर रहदारीचे प्रमाण नाही अशा रस्त्यांची रात्रीकालीन फूड कोर्टसाठी निवड करण्यात येईल. या रस्त्यांवर रात्री ८.०० नंतर महानगरपालिका / नगरपालिका मान्यता दिलेल्या आकार/प्रकारच्या वाहनांमार्फत नोंदणीकृत फिरत्या फेरीवाल्यांना खाद्यपदार्थ विक्री करता येईल.

३) "सप्ताहांत फूड कोर्ट" -

सार्वजनिक सुट्टीच्या दिवशी तसेच सप्ताहाच्या अखरेचे दोन दिवसांकरिता (शनिवार, रविवार) शहरातील काही भागांतील रस्ते व पदपथ सप्ताहांत फूड कोर्ट करिता राखीव ठेवता येतील. या रस्त्यांवर रात्री ८.०० नंतर महानगरपालिका / नगरपालिकेने मान्यता दिलेल्या आकार/प्रकारच्या वाहनांमार्फत नोंदणीकृत फिरत्या फेरीवाल्यांना खाद्यपदार्थ विक्री करता येईल.

ब) भाजीपाला, फळे, दूध, अंडी इत्यादी विक्री करणारे फेरीवाल्यांकरिता जागेचे नियोजन -

- १) महानगरपालिका/नगरपालिका क्षेत्रात नवीन पालिका बाजार बांधताना किंवा जुन्या बाजारांचा पुनर्विकास करतेवेळेस नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांकरिता जागेचे नियोजन करण्यात येईल. याकरिता वाढीव एफ.एस.आय. उपलब्ध करून एकूण चटई क्षेत्राच्या ५० टक्के जागेमध्ये फेरीवाल्यांचे नियोजन करण्यात येईल.

या नियोजनामध्ये इमारतीच्या सर्वात वरचा मजला फूड कोर्टकरिता राखीव ठेवण्यात येईल. इतर मजल्यांमध्ये ५० टक्के जागा ही दैनंदिन गरजेच्या वस्तू विक्री करणाऱ्या नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांकरिता राखीव ठेवून उर्वरित जागा इतर व्यावसायीकांना / दुकानदारांना देण्यात येईल, जेणेकरून नागरीक तेथे आकर्षित होतील.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

- २) महापालिका/नगरपालिका यांच्या क्षेत्रातील जुन्या इमारतींचे पुनर्विकास, झोपडपट्टी पुनर्विकास आणि नागरी नूतनीकरण योजना (Urban Renewal Scheme) इत्यादी योजनांमध्ये नागरीकांच्या सोयीच्या दृष्टीने इमारतींमध्ये खालील दैनंदिन गरजेच्या वस्तूंच्या विक्रीकरिता राखीव गाळे बांधणे अनुज्ञेय असेल.

१) भाजीपाला व फळे

२) दूध, ब्रेड व अंडी

३) किरणा माल

४) इस्त्रीवाला किंवा औषधे .

सदर गाळे नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांसाठी उपलब्ध करण्याची लेखी हमी दिल्यास या गाळ्यांकरिता आवश्यक असणारे बांधकाम क्षेत्र चटईक्षेत्र मुक्त अनुज्ञेय राहील.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

- ३) खाजगी इमारतींना बांधकाम परवानगी देते वेळेस त्यातील रहिवाशांना सोयीच्या दृष्टीने खालील दैनंदिन गरजेच्या वस्तूंच्या विक्रीकरिता गाळे बांधणे अनुज्ञेय असेल. सदरचे गाळे खालील वस्तूंच्या विक्रीकरिता राखीव राहतील.

१) भाजीपाला व फळे

२) दूध, ब्रेड व अंडी

३) किरणा माल

४) इस्त्रीवाला किंवा औषधे .

सदर गाळे नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्यांसाठी उपलब्ध करण्याची लेखी हमी दिल्यास या गाळ्यांकरिता आवश्यक असणारे बांधकाम क्षेत्र चटईक्षेत्र मुक्त अनुज्ञेय राहील.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

- ४) महानगरपालिका/नगरपालिका क्षेत्रातील मोठ्या क्षेत्राच्या अभिन्यासामध्ये सोडावयाच्या सुविधा क्षेत्रावर बांधकाम करताना अनुज्ञेय चटई क्षेत्राच्या २० टक्के बांधकाम क्षेत्र दैनंदिन गरजेच्या वस्तू विक्री केंद्रासाठी अनुज्ञेय असेल व त्याच्या ५० टक्के क्षेत्र हे दैनंदिन गरजेच्या वस्तू विक्री करणाऱ्या नोंदणीकृत स्थिर फेरीवाल्याकरिता राखीव ठेवण्यात येईल.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

- ५) महापालिका/नगरपालिका क्षेत्रात अस्तित्वात असणाऱ्या गृहनिर्माण संस्थांच्या मोकळ्या जागेत नोंदणीकृत फेरीवाल्यांकरिता काही वेळ व्यवसाय करण्यासाठी गृहनिर्माण संस्थांच्या परवानगीने मुभा देता येईल.

क) इतर फेरीवाले (उदा. रेडीमेड गारमेंट, कटलरी इ.) करिता जागेचे नियोजन करणे -

- १) महानगरपालिका क्षेत्रातील रहदारीच्या रस्त्यांवर स्काय वॉक व सब-वे तयार करण्यात येतात. सदरचे स्काय वॉक व सब-वे चे नियोजन करतांना कायदेशीर बाबी तपासून व जागेची प्रत्यक्ष स्थिती विचारात घेवून फेरीवाल्यांकरिता जागा निर्माण करण्याची शक्यता तपासण्यात येईल.

- २) महानगरपालिका / नगरपालिकेच्या क्षेत्रात भुयारी वाहनतळाचे बांधकाम करतांना वाणिज्यीक वापरासाठी अनुज्ञेय असणाऱ्या क्षेत्राच्या ५ टक्के इतकी जागा फेरीवाल्यांकरिता राखीव ठेवण्यात येईल. मात्र, अशा ठिकाणी प्रकाश, खेळती व शुध्द हवा मिळेल अशी रचना वाहनतळाची करणे क्रमप्राप्त राहिल.

(टीप :- याकरिता महानगरपालिका/नगरपालिकेने विकास नियमावलीमध्ये आवश्यक ते बदल करून घ्यावेत.)

४.३ फेरीवाला क्षेत्रात पुरविण्यात येणाऱ्या सोयी सुविधा -

फेरीवाला क्षेत्र -I मध्ये फेरीवाला भूखंडात संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेकडून खालील सोयी सुविधा पुरविण्यात येतील:-

- १) घनकचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी तरतुदी करणे.
- २) स्वच्छता राखण्यासाठी सार्वजनिक स्वच्छतागृहे बांधणे.
- ३) विज पुरविणे.
- ४) पिण्याच्या पाण्याची तरतुद करणे.
- ५) ऊन, पाऊस , धूळ व वारा इत्यादीपासून संरक्षण होण्यासाठी सार्वजनिक आच्छादनाची व्यवस्था करणे.
- ६) फेरीवाला भूखंडाच्या बाजूने संरक्षक भिंत बांधणे.

महानगरपालिका/नगरपालिकांना उपरोक्त सोयी-सुविधा पुरविण्याकरिता आलेला खर्च महानगरपालिका/ नगरपालिकेला संबंधित फेरीवाल्यांकडून वसूल करता येईल.

स्थिर फेरीवाल्यांच्या व्यवसायाकरिता जागा वाटप करणे

५.१ स्थिर फेरीवाल्यांना स्थलांतरीत करण्याकरिता प्राधान्यक्रम-

- १) प्रथम घोषित करण्यात येणारे ना-फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणारे फेरीवाले.
- २) महानगरपालिका / नगरपालिकेच्या विकास योजनेअंतर्गत ताब्यात घेतलेल्या किंवा घ्यावयाच्या जागांवर व्यवसाय करणारे पात्र स्थिर फेरीवाले.
- ३) तात्पुरता स्वरूपात फेरीवाला क्षेत्र - I म्हणून घोषित केलेल्या क्षेत्रामध्ये व्यवसाय करणारे स्थिर फेरीवाले.

उपरोक्त प्रमाणे प्रत्येक स्थलांतरणाच्या प्रसंगी स्थिर फेरीवाल्यांना स्थलांतरीत करण्याकरिता खालीलप्रमाणे क्रमवारी ठेवण्यात येईल:-

- अ) प्रथम महाराष्ट्र राज्यात १५ वर्षांच्या वास्तव्याचा पुरावा असलेल्या पूर्वापासूनच्या परवानाधारक फेरीवाल्यांचा त्यांच्या परवानाच्या दिनांकानुसार प्राधान्यक्रम ठरविण्यात येईल. यानंतर जागा शिल्लक असल्यास,
- ब) महाराष्ट्र राज्यात १५ वर्षांचे वास्तव्य असलेले इतर फेरीवाले यांचा विचार करण्यात येईल.

५.२ जागा वाटपासाठी समांतर आरक्षण

उपरोक्त प्राधान्यक्रमानुसार स्थिर फेरीवाल्यांना जागा वाटप करतेवेळी खालील प्रमाणे समांतर आरक्षण राहील.

- अ) अपंग व्यक्ती - ३%
- ब) मागासवर्गीय - २०%
- क) दारिद्र्य रेषेखालील व्यक्ती - १०%

या प्रत्येक प्रवर्गामध्ये ३०% महिला आरक्षण ठेवण्यात येईल व त्यात निराधार विधवा महिलांना प्राधान्य देण्यात येईल.

५.३ परवानाधारक स्थिर फेरीवाल्यांना स्थलांतरीत करण्याची कार्यपद्धती.

- १) महाराष्ट्र राज्यात १५ वर्षांचे वास्तव्य असलेल्या परवानाधारक स्थिर फेरीवाल्यांची त्यांच्या परवानाच्या दिनांकाच्या आधारे जेष्ठता सुची तयार करण्यात येईल व ज्येष्ठतेनुसार जागा वाटपाकरिता त्यांचा विचार करण्यात येईल.

- २) शहर फेरीवाला समिती यांनी सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या मान्यतेने फेरीवाला क्षेत्र व ना-फेरीवाला क्षेत्र घोषित केल्यानंतर फेरीवाला क्षेत्रामध्ये व्यवसाय करणाऱ्या पूर्वापासूनच्या परवानाधारक फेरीवाल्यांना जागांचे वाटप करतांना शक्यतो त्याच ठिकाणी किंवा त्याच प्रभागात जागा देण्यात येईल.
- ३) जे ना-फेरीवाला क्षेत्रात परवानाधारक फेरीवाले व्यवसाय करित आहेत त्यांचे स्थलांतर शक्यतो त्याच प्रभागातील फेरीवाला क्षेत्रामध्ये करण्यात येईल. फेरीवाल्यांची संख्या जागेच्या संख्येपेक्षा जास्त असल्यास जागेचे वाटप सोडत पध्दतीने करण्यात येईल.

५.४ सोडत पध्दतीने जागा वाटप करणे.

- १) ज्या फेरीवाला क्षेत्रामध्ये जागेच्या संख्ये पेक्षा अर्जांची संख्या जास्त असल्यास सोडत पध्दतीने अर्जदाराची नावे निश्चित करण्यात येतील.
- २) एखाद्या अर्जादारास मिळालेली जागा नको असल्यास पुन्हा नव्याने सोडत काढण्याची वेळ येवू नये यासाठी जागेच्या संख्येपेक्षा ५ टक्के अधिक अर्जदारांची नावे सोडतीत निश्चित करून ती नावे प्रतिका यादीवर ठेवली जातील.
- ३) सदरची सोडत पंचमंडळामार्फत करण्यात येईल.
- ४) प्रत्यक्ष सोडत सुरू करण्यापुर्वी उपस्थितांसमोर व पंचमंडळामार्फत सोडतीचे प्रात्यक्षिक दाखविले जाईल.
- ५) सोडतीचा निकाल, फलकावर तात्काळ प्रदर्शित केला जाईल. प्रतिका यादीचा निकालही प्रदर्शित केला जाईल.
- ६) पंचमंडळ प्रात्यक्षिकापासून ते निकाल प्रदर्शित करण्यापर्यंतच्या सर्व बाबींची तपशीलवार नोंद करून त्या अभिलेखावर सहा करतील.
- ७) पंचमंडळाने अंतिम केलेला निकाल प्रभाग/ विभाग कार्यालयाच्या सूचनाफलकावर प्रसिध्द केला जाईल.
- ८) पंचमंडळाचा अध्यक्ष याबाबतची माहिती लेखी स्वरूपात प्रभा फेरीवाला समितीस कळवेल.

१४. सामाजिक सुरक्षितता

अ) भागभांडवाकरिता मदत.

फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समिती त्यांच्या सभासदांची वर्गणी एकत्र करून बँकेत जमा करील व त्यातून विविध नागरी सोयींच्या देयकांची रक्कम संबंधित प्राधिकरणाकडे जमा करील. फेरीवाल्यांच्या गरजेनुसार फेरीवाल्यांना भागभांडवाकरिता जिल्ह्याच्या लीड बँकेच्या सहाय्याने कर्ज उपलब्ध करून देण्यास महानगरपालिका / नगरपालिका मदत करतील.

ब) विमा संरक्षण.

- १) फेरीवाल्यांकरिता अपघाती विमाचे संरक्षण असावे.
- २) फेरीवाल्यांकरिता आरोग्य विमाचे संरक्षण असावे.
- ३) फेरीवाल्यांकरिता मालाचे व विक्री वाहन संरक्षणार्थ विमा असावा.

वरीलप्रमाणे विमा संरक्षणाकरिता फेरीवाल्यांची नोंदणी करतांना नोंदणी शुल्कामध्येच महानगरपालिका/ नगरपालिका यांच्याकडून विमाची रक्कम भरणा करून घेण्यात येईल किंवा फेरीवाला क्षेत्र व्यवस्थापन समितीमार्फत स्वतंत्रपणे विमाची रक्कम जमा करून घेवून सर्व फेरीवाल्यांचे एकत्रित विमा काढण्यात येईल.

क) आरोग्य तपासणी.

महानगरपालिकेच्या / नगरपालिकेच्या नागरी आरोग्य केंद्रामार्फत त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील फेरीवाल्यांची वैद्यकीय तपासणी किमान वर्षातून एकदा करण्यात येईल. तथापि, शहर फेरीवाला समितीला आवश्यकतेनुसार फेरीवाल्यांची वैद्यकीय तपासणीचा कालावधी कमी करता येईल.

ड) प्रशिक्षण व कौशल्यात वाढ -

फेरीवाले हे अतिशय लहान उद्योजक असल्याने त्यांचे उत्पन्न वाढविण्यासाठी त्याचप्रमाणे उत्पन्नाचे पर्यायी मार्ग शोधण्यासाठी त्यांचे तांत्रिक व व्यावसायिक कौशल्य वाढविण्याच्या दृष्टीने त्यांना प्रशिक्षण देण्याची व्यवस्था महानगरपालिका/नगरपालिका यांच्या मार्फत करण्यात येईल.

१५. महसूल गोळा करणे.

१) प्रभाग फेरीवाला समिती खालीलप्रमाणे शुल्क आकारेल :-

अ) नोंदणी शुल्क (फी)

ब) मासिक परिरक्षण आकार : हे व्यवसायाचे स्थान /प्रकार यानुसार वेगवेगळे असतील.

क) दंड

२) सदर गोळा केलेला महसूल हा महानगरपालिका/नगरपालिका निधीत जमा होईल. या निधीचा वेगळा लेखा ठेवण्यात येईल. या निधीच्या अनुषंगाने फेरीवाला समित्यांच्या कामकाजाचे अर्थसंकल्प तयार करण्यात येईल.

भाग-७

१६. सनियंत्रण -

- १) सदर उपविधीची अंमलबजावणी यशस्वीरित्या होण्याकरिता महानगरपालिका / नगरपालिका शहरातील ना-फेरीवाला क्षेत्रातील रस्त्यांची विभागणी बीट निहाय करेल.
- २) प्रत्येक बीटवर पर्यवेक्षण ठेवण्यासाठी महानगरपालिका/नगरपालिका पर्यवेक्षक कर्मचाऱ्यांची नेमणूक करेल.
- ३) नोंदणी न करणाऱ्या फेरीवाल्यांविरुद्ध संबंधित महानगरपालिका / नगरपालिकेच्या अधिनियमाच्या तरतुदीप्रमाणे दखलपात्र गुन्हा नोंदविण्यात येईल.
- ४) ना-फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणाऱ्या फेरीवाल्यांविरुद्ध संबंधित महानगरपालिका / नगरपालिकेच्या अधिनियमाच्या तरतुदीप्रमाणे दखलपात्र गुन्हा नोंदविण्यात येईल.
- ५) ना-फेरीवाला क्षेत्रातून महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने जप्त केलेले सामान परत मिळणार नाही व अशा सामानाचा लिलाव महानगरपालिका/नगरपालिकेकडून करण्यात येईल.

१७. शास्ती -

या उपविधीच्या भंग करण्याबद्दल अपराध्यास -

- अ) नोंदणी न करता व्यवसाय करणाऱ्या फेरीवाल्यास, अपराध सिध्दीनंतर, सहा महिने पर्यंत साध्या कैदेची आणि रूपये पाच हजार पर्यंत इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.
- ब) ना-फेरीवाला क्षेत्रात व्यवसाय करणाऱ्या फेरीवाल्यास, अपराध सिध्दीनंतर, सहा महिने पर्यंत साध्या कैदेची आणि रूपये पाच हजार पर्यंत इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.
- क) वरील (अ) व (ब) व्यतिरिक्त या उपविधीतील अन्य तरतुदींचा कोणत्याही प्रकारे भंग करण्याबद्दल अपराध्यास पाचशे रूपयांपर्यंत असू शकेल अशा दंडाची शिक्षा होईल, आणि भंग करणे चालू राहिल्याच्या बाबतीत, पहिल्यांदा भंग केल्याबद्दल दंड झाल्यानंतर ज्या दिवशी

भंग करणे चालू राहिल अशा प्रत्येक दिवसासाठी वीस रूपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल. वरीलप्रमाणे दंड करण्यापुर्वी महानगरपालिकेच्या आयुक्ताकडून किंवा त्याबाबत रीतसर प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडून किंवा नगरपालिकेच्या मुख्याधिकाऱ्यांकडून संबंधित फेरीवाल्यास लेखी नोटीस देण्यात येईल व त्याचे म्हणणे नोटीसीत विहित करण्यात आलेल्या कालावधीत प्राप्त झाल्यास त्याचा विचार करून दंडाविषयी योग्य तो निर्णय घेण्यात येईल. असा दंड करण्याशिवाय आणखी, आपल्या अधिकाराच्या कक्षेत असेल तेथवर, अपकृती सुधारण्यास दोषी फेरीवाल्यास भाग पाडता येईल.

१८. निर्वाचनाच्या शक्ती -

या उपविधीच्या कोणत्याही तरतुदीचा अर्थ लावण्यासंबंधी विवाद उत्पन्न झाल्यास अशा ठिकाणी महापालिका आयुक्त/नगरपालिका मुख्याधिकारी यांचा निर्णय अंतिम राहील.
